

Apare una-data in septemana — Dominec'a. Pretiulu de prenumeratii pre unu anu e 5 fl., pe unu semestru 2 fl. 50 cent., pentru Roman'a si Tierile latine pre unu anu 13 franci — lei noi, pre unu semestru 7 franci — lei noi.

Renascerea limbei romanesci in vorbire si scriere.

X. Deteriorari gramatecali formarie.

(Urmare.)

La pronumene inca avemu de facutu câteva observatiuni scurte.

Anume fóra nece o indoíela gresit u e a forma multariulu pronumeloru posiesive de pers. 2. si 3. fem. tele, sele, dupa modelulu persónei 1. me-a-me-le, ild. tale, sale; cace cestiunatele pronume in pers. 2. si 3. nu suntu dein tea, sea, precum paru a crede unii, ci dein tua, sua, cu u rostitu oscuru si apoi elisu inainte de a intogmai cumu se elide a si la declinatiunea I. inainte de articolulu a¹). Adauge usulu, care. pre cátu scimu, in tota romanimea pronuncia ta-tale, sa-sale; deci tele-sele in prosa cá in cadentiele viersurilor unor versificatori transcarpatini ne venu totu asiá de nesuferibili, cá si pitierele Bucuresceniloru.

Dein etimologismu falsu pare a procede si scrierea, pote si rostirea ua a relativului fem. o (lu, o, i, le), casi candu acest'a ar proveni dein una; pre candu in realetate elu se trage dein la conversu in a, cumu si ocure in realitate la celi vechi ali nostri,²) si pre urma in o.

Gresita ne-se pare si acatiarea relativului fem. pl. ze la pronumele personale insu, ild. acatiarea reflesivului si, cea ce incepe in Roman'a a se generalisá la scriitori dein ce in ce mai multu, cari dicu si scriu p. e. muierile vediura ele inse-le, ild. ele inse-si. Déca

in singulariu nu dicemu elu insu-lu, ea insa-o, ci elu insu-si, ea insa-si, apoi in plurale inca trebue se fia eli insi-si, ele inse-si. Asemenea nelogicu e, dupa opiniunea nostra, a concordá pronumele insu, insocitu de dativii scurtati ai pronumeloru reflesive, cu persón'a, genulu si numerulu numelui, la carele se referu, dicundu-se: io insu-si, tu insu-si, copil'a insu-si, casele insu-si, ild. io insu-mi, tu insu-ti noi insi-ne, voi insi-ve, copil'a insa-si, casele inse-si scl. Si acésta e eróre tare latita in presente.

Mai reflectàmu inse numai ace'a la dativii pl. ai pronumeloru personali scurtate ne, ve, le, că aceste pronume ésta-di in easu, candu dupa ele mai urmédia unu altu pronume, se rostescu, precum se scrie, cu i, éra in vechime se pronunciá cu e intunecatul,¹⁾ pr. ni-s-e cade, vi-le scotu, li-o dau; la deindecontra remanu si se rostescu cu e, pr. ne spune, ve chiama, le descanta. Nu se poate deropt'acea aproba si acceptá incercarea Oradeniloru si Beiusieniloru, procésa asia se pare dein imitatiune a italieniei, de a folosi dativii pronumenali dein vorba pretotunde cu i, pr. ni-spune, vi-dice, li-propune.

Acum se venimu la verbu, la acestu luminatoriu seu sôre alu frasei, prelunga carele cá nesce planete se invertu cele-alalte cuvinte. Se semnalâmu si cu respectu la dinsu deteriorarile cele mai remarcabili.

¹⁾ Cipariu Gramateca, part. I, Bucuresci 1870, pag. 254.

²⁾ Cipariu acolosi, pag. 258; Principia, pag. 368.

³⁾ Cipariu, Gramateca I, pag. 250.

In privintia presentelui indicativu e cunoscuta datin'a mai recente a poetiloru nostri, alesu a celor transcarpatini, de a formá la verbele de coj. I. persón'a 3. pl. in *u* ild. *a*, care datina acumu sî in vorbirea sî scrierea prosaica ocupa dein ce in ce mai multu terim. Dein contra la une verbe de coj. IV., chiaru in acelu modu, tempu, numeru sî persóna, se usita termenatiunea eronea *e* ild. *u*, pr. eli laudu, eli a copere ild. eli lauda, eli acoperu. Contr'a acestei licentie, vatematorie de gramatec'a sî regulele limbei, va lucrá dein respoteri totu scriotoriulu bunu si totu Romanulu eruditu si cultu, concedendu acea licentia celu multu poetiloru, cîce „multa licent poetis* pentru necesetatea ritmului si cadentiei.

Mai departe une verbe de coj. I. avendu inainte de vocalea caracteristica *a* unu *i*, acest'a cîe vocale móle face, pe pre vertosulu *a*, si neoscuratu, dara mai alesu pre celu dupa legile nóstre fonetice oscuratu in à lu pronunciàmu mai multu cîe *e*. Se cuvane inse, cîe pre acelu à si *a* se-lu pastràmu dupa etimologia in rostire cîe si in scriere, cu atâtua mai vertosu, cîce pre *a* chiaru si in casurile cestiunate lu potemu pronunciá fóra cea mai mica dificultate. Deci nu: *taiem*, *preveghietu*: *taiamu*, *preveghiatu*, mangaiatu scl. Participiu preterit u s. pasivu in etu nu avemu in limba.

La verbele de coj. II. si IV. ne mai atrage atenziunea asupra-le acea impregiurare, cîe in 1. pers. sing. a presentelui indicativu, si in 1. 3. pers. sing. si 3. pers. pl. a presentelui cojunctivu inainte de vocalea termenatiunale mai au unu *i*, pr. de la *siedere*, *audire* io siediu, audiu, io se siediu, se audiu, elu se siédia, se audia. Acestea ar trebui se *fia* in limb'a literaria regula. Fereptce une verbe de coj. III., cari inca facu disele cu *iu*, *ia*, si une verbe de coj. IV., cari nu le facu asiá, ci simplamente cu *u*, *a*, ar fi se se reduca, precâtu adeca se pote dupa usulu limbei de asta-dì, sub ascultarea legei si regulei gramatecali. Asiadéra de la *tramete* re, punere: io trametu, io se punu, elu s. eli se traméta, se puna scl, nu: io trametu, elu se punia scl. Vedi-bine cîe voru remané in esceptiune, alesu verbele cu tulpin'a termenata in *b*, *m*, *p*, *c*, *g*, *s*, pr. tacu, fierbu, incep, facu, dormu, fugu, esu, si altele de acestea. Déra oserbandu modelulu stravechiu si etimologi'a, prein acestea vomu salvá regul'a si vomu impuciná esceptiunile.

Totu la aceste dôue cojungiuni scimu cîe une verbe in intregu singulariulu si in a 3. pers. pl. a presentului indicativu si cojuntivu, apoi in a 2. si 3. pers. sing. si a 3. pers. pl. a imperativului primescu adausulu greco-latiniu *ediu* s. *ezu* si respective *escu*, *esci* scl, cari la celi betrani ali nostri le gasimu multu mai raru, asiá cîtu chiaru une verbe, cari adi nu se mai potu cojuga fóra acele adausa, la dinsii se cojuga fóra ele, pr. *io prandiu*, *cercetu*, *rapiu* scl, adi: *prandiescu*, *cercetediu*, *rapescu*. Aceste adausa literatorii

nostri dein tempulu de facia, in locu se le impucină cîe nescari esceptiuni de la regula, inca le inmultiescu, acatiandu-le si la verbe de acelea, pre cari poporulu le usita mai vertosu fóra memoratele adausa termenatiunali, pr. *lucrediu*, *gustediu*, *suspinediu*, *ascutiescu*, *inghitiescu*, *patiescu*, ild. *io lucru*, *gustu*, *suspinu*, *ascutiu*, *inghitiu*, *patiu* s. *patu*, *tu repeti*, *referi*, elu *inflóre*¹⁾ scl. Regul'a ar trebui se ne fia, a omite cestiunatele adausa termenatiunali ori-unde semtiulu limbale, audiulu romanescu sufere asemene emisiune. Mai multu: unii nesocotescu chiaru dinintiunea intre *ediu* alu cojungiunei I. si *escu* alu cojungiunei IV., dicundu si scriendu: *spediediu* (si totusi *speditiune*, nu *spedat-iune*), scl.

Ce se tiene de imperfectu, la pers. 3. pl. a acestui-a, nu scimu pre ce temeu si dein ce ratiuni, incepem in tempulu mai nou mai cu totii a adauge liter'a *u*, a carei indereptatire nece dein punctu etimologecu-gramatecale, nece dein altu careva nu se pote documenta. Pentru cîe de una parte in pronunci'a poporului acelu *u*, pre cîtu ne este cunoscutu, nu se aude dora necaiure si neceodata. De alta parte scimu si admitemu cu totii, cîe precumu pers. 3. sing. elu *erá*, *siedea*, *audiea* e contrasa dein l. *era(t)*, *sede-b-a(t)*, *audie-b-a(t)*: intogmai si multariele eli *erá*, *siedea*, *audiea*, suntu contractiune dein l. *era(nt)*, *sede-b-a(nt)*, *audie-b-a(nt)*, consunele finali dupa principiulu generale alu limbei rom. cadiendu, *éra* *b* dein termenatiunea imperfectului lat. metarmofosandu-se mai antâiu in *v*, si in urma desparendu cu totulu deintre literele *a* si *a*, respective *e* si *a* contrase in diftongu.

Prein asociatiunea ideelor si lucrului ne vene in mente la acestu locu infinitivulu scurtu de la coj. II. pre care multi scriitori rom. nece pana in dio'a de adi nu-lu sciu destinge de pers. 3. sing. a imperfectului, scriendu a *tienea*, va *siedea* scl, ild. a *tiené*, va *siedé*, de la infinitivulu lungu *siede(re)*. Nu esiste deci aice, fia in respectu etimologecu fia in alu pronunciei, vre un'a urma de diftongulu *ea*, ci numai unu *e* latu seu inchisu.

Venindu la perfectu, facemu dôue reflesiuni. Un'a privesc 1. pers. sing. a perfectului istorecu de coj. I. in care termenatiunea flesiunaria unii o rostescu cu à: *io aretai*, *in necai*, *tupsecai*. Credemu, cîe ar fi de preferit rostinti'a mai predominitoria cu *a* chiaru, mai vertosu, cîe vocali oscure si asiá avemu, inca dora prea multe, in limba-ne. Alalta reflesiune se refere la usulu destulu de latitu mai alesu in România, de a formá pers. 3. pl. a perfectului compusu cu *s'oru* ild. *s'au*, p. e. *s'oru* dusu, *s'oru* intorsu scl. Dein *se-au* *s'au* nececandu nu se pote face *s'oru*, ci acest'a deriva dein *se voru*; apoi cine nu scie, cîe auxiliariulu *voiu* forma future, *éra* nu tempuri preterite?

¹⁾ Descanteculu poporale:

„Ce flóre inflóre
Nóptea la recóre?
Frumós'a cicória, scl.“

In legatura cu preteritulu singularia atentiu me-
rita une verbe de curendu introduce in roman'a litera-
ria, cari in latin'a apertieu conjugatiunei III. si cadu
in categori'a asiá-numiteloru verbe tari. In respectul
acestor'a ne aflàmu in confusiune nu mica, unii, con-
jugandu-le că verbe de coj. I., altii că de coj. IV., si
erasi altii că de coj. III. Ci de vomu remané cu ver-
bele de acestu soiu la coj. III., ni-se arunca intrebarea
că cumu le vomu formá preteritulu? Potemu dice pré
bine si dupa gramatec'a limbei rom. forte regulatu p.
e. **esistere**, esistu, esisti, esiste, esistem, esisteti,
esistu, esisteám scl.; cumu vei dice inse romanesce per-
fectulu l. **exstisti**? Potemu dice romanesce, că si la-
tinesce, **absolvere**, **absolvu**, **absolveám** scl.,
dupa conjugatiunea III. r. si l.; inse perfectulu io ab-
solvii e form'a perfectului de coj. IV. rom. Ce e déra
de facutu? Nu ne remane alt'a, dupa opiniunea nostra
decâtu că atari verbe se le alaturàmu fóra multe ce-
remonie parte la cele de coj. I. (că sistai, am sistat, de
la l. **sisto-sistere-stiti-statum**), parte si inca dóra mai
bine la cele de coj. IV., la cari inca dein vechime in-
cepù romanesc'a a alaturá mai multe verbe l. in ere
lungu si scurtu, pr. **albire**, **inflorire**, **sorbire**,
petire, **morire**, l. **albère**, **florère**, **sorbere**, **petere**
mori etc.

Cu respectu la alte verbe, totu cam de acésta ca-
tegoria, éra suntemu necesetati a cere mai multa cose-
centia si analogia din partea scriitorilor romani. Dëca
dicem: **concedere** **concessu**, **ad augere**, **ad ausu**,
scriere **scrisu**, cumu mai potemu dice: a cedá ce-
datu, a adaugá adaugatu s. adaugf adaugitu, a scriá
seriatu, si alte asemeni? De scrittiturele scriimus scriiti,
scl. nece că mai pierdemu vorba.

Inca cátiva solecismi si barbarismi, ce se comitu
la verbe. Atari surtu: **eream** **ereai**, **erea** la unii
transcarpatini, ild. **erám** scl.; mai incolo barbarismulu
fóra parechia **fusei**, **fusesi**, **fuse**, ild. **fui**, **fusi**, fu-
si de la **fusei** préperfectulu **fusesem**, **fusesesi**,
fusese, ild. **fusem**, **fusesi** scl.; totu asiá la termena-
tiunea préperfectului **totororu** **verbeloru** adaugerea si
respective intrecalarea unui **ra**, pr. **laudasera**,
laudaseri, **laudasera**, ild. **laudasem**, **laudasesi**,
laudaseti, **laudase**. Eroneu e si **dee**, **stee**, dupa fals'a
analogia a lui iee de la luare, in presentele cojuntivu
pers. 3. sing., ild. dé, sté; cumu si imperativulu slavo-
nescu **stái**, ild. **stá** folositu si in vechime si asta-dí in
multe locuri.¹⁾ Pre urma nu mai pucinu eroneu si de
nesuferitu e a adauge la tulpine verbali de coj. I. ter-
menatiunaa partecipiale presente a celoru-alalte trei
conjugatiuni ente s. inte, p. e. abundant'e de la a
abundá, si de aice abundantia, si alte asemeni, des-
tulu de numeróse in scrierile transcarpatine.

¹⁾ Ale sandri Poesie popor. ale Rom.:
„Io i dicu: mândrutia stá!
Ea in laturi totu se dă.“

Inchiàmu reflesiunile nóstre la verbu cu acea sin-
gularia si, precâtu scimu, de filologii nostri inca neo-
serbat'a insusire a termenatiunilor conjugationali rom.,
că ele se aréta forte mobili, se despartiescu forte iu-
sioru de tulpin'a verbelor reflesive, mai alesu in mo-
dulu imperativu si in vorbirea patetica, asiá cătu pro-
numele reflesivu se vêre in tulpin'a verbale si intre ter-
menatiune, p. e. **intieleg-e-n-e-m-u**, **intieleg-e-n-e-t-i**
intieleg-e-v-e-t-i, ild. **intielegemu-ne**, **intiegeti-ne**,
intiegeti-ve; **face-v-e-t-i** detori'a! ild. **faceti-ve**; **adu-**
c-e-v-e-t-i a minte! ild. **aduceti-ve**.

(Va urmá.)

Dr. Gregoriu Silasi.

La Transilvania.

Scumpa tiéra Transilvania! maica dulce iubitóre

Cându 'ti vei curmá suspinutu?... si genele-ti plangatóre
Mai suride-oru vre-o dată sincerilor tei copii
Pribegîti că matelotii ce se pierdu in vijelii?

Pâna cându iubita tiéra! ai se gemi, se plangi mereu?

Pâna candu se-ti vedi copii că heloti in jugulu greu?
Pâna cându o Dóme ne sânte! vei lasá alu meu poporu
Se se sbuciume 'n durere, se se sfasia de doru?

De-ar' veni o dî dorita cându pre ceriulu tierei mele

Se resara mandrulu sóre, si prin codrii floricele,
Si in fratii mei se 'nvia dorulu celu de voinicie
Se traimu o dî, o clipa, resbunându o vecinacie!

Dieci de seculi disparura, suferint'a nu-ti mai trece,

Dar' se tréca-o vecinacie n'ar' fi 'n stare se innece
Dulce dorulu libertatiei, dorulu de neaternare!

Ér' vei fi tu scumpa tiéra! cândva libera si mare.

Pre campiele-ti frumóse fii tei-'si plangu viéti'a

Precum stelele din ceriuri lacriméza demanéti'a,
Din acestea lacrimioare floricele inflorescu;
Plânsulu filioru tei tiéra! nobile gândiri stérnescu.

Dar' tu plângi cu desperare si inneci a t'a dorere

Că virgin'a amorósa ce nu-si asta mangaiare;
Sinu-ti sfasiatu de plânsuri, de-aspiratiuni maretie
I-ti revóca stralucirea ce-ai avutu in teneretie

Adi pre campurile-ti clasici doinele suntu plângatóre

Fii tei 'si plangu dorerea, copilele-ti iubitóre
I-si desfacu perulu de auru că se fluture in vîntu!
Copii sinceri că si tene n'are-o tiéra pre pamant!

Dar' desî e trista doin'a, ea resuna cu placere

Pre-ale t'ale cîmpii clasici, rechiamandu la inviere
Stramosiesc'a vitejia, si maretulu nobilu nume
Ce sborá odinióra dela polu la polu prin lume.

Astadi doin'a este trista, mane pôte fi voiôsa,
Astadi plangeri, mâne pôte cântece armoniose,
Cântece de voinicie si de-a libertatiei doru
Va cîntă cu infocare pe-ai tei campi acestu poporu.

Te iubescu o Transilvania! vechiu pamantu alu viteziei
Cum fiu-si iubesc mam'a, precum fii sciu iubí, —
Te iubescu... de nu potu face inse-o lume că se piéra
Pentru tene; — a te pierde n'asiu voii o dulce Tiéra
Nece pentru dicee lumi.

V. B. MUNTEANESCU.

PETULANTULU.

Comedia in 5 acte

de

Augustu Kotzebue.

(Continuare.)

SCEN'A IX.

Langsalm (in costumu de nôpte si cu o lampa in mana
ese din odaia'sa) *Fridericu*.

Langsalm:

Ce feliu de spectacolul infernalu e aici? omulu nici
nu pôte dormi liniscitu.

Fridericu:

(la o parte) La tempu mai bunu nu ai potutu
venit.

Langsalm:

Ce dracu cauti asia tardiu nepôte?

Fridericu:

Iubite unchiile am descoperit uunu complotu in-
fernalu.

Langsalm:

Ce-mi pasa de comploturile t'ale. Lasati-me se
dormu in pace.

Fridericu:

Nici atunci nu ti-ar' pasá candu prin acel'a ai
pierde ce ai mai scumpu pe lume?

Langsalm:

Celu mai scumpu alu meu clenodiu e odichn'a.

Fridericu:

Dar' matusi'a? iubit'a d.-t'ale soçia?

Langsalm:

Ai dreptu nepôte, dens'a inca e unu clenodiu. — Dóra
au lovitu-o gut'a?

Fridericu:

Ba, inse cev'a mai reu decâtua ace'a.

Langsalm:

Dóra au moritu? Domnedieu se-o odichnésca cu
cei drepti.

Fridericu:

E mai reu decâtua ca ar' fi muritu, — voiescu a o
rapit.

Langsalm:

Se o rapésca? Hei, hei, scii ce nepôte despre
acést'a 'mi vei povestí mâne. (voiesce a se duce.)

Fridericu:

Mane? mane va fi inse pré tardiu.

Langsalm:

Crede-me nepôte, cine va rapi-o de siguru nu o
va tiené tempu indelungatu la sine.

Fridericu:

Se pôte. Inse matusi'a e o femeia cu spiritu bar-
batescu si-si va sci ajutá.

Langsalm:

Da, da, dens'a 'si va sci ajutá. Nôpte buna.

Fridericu:

Inse ce va dice déca va audi cumea barbatulu ei
nu a contribuitu nemicu la eliberarea ei.

Langsalm:

Da, ai dreptu, atunci de siguru se va superá pe
mine.

Fridericu:

De ai scapá cu atât'a ca se va superá inca nu
ar' fi asiá lucru mare, me temu inse că patru septem-
mani nu te va lasá se dormi odichnitu.

Langsalm:

Ce dici? patru septemani? ace'a ar' fi pentru mi-
ne mai multu că tortura.

Fridericu:

Daca ai jertfi acum o óra pentru eliberarea ei.

Langsalm:

Ai dreptu nepôte, — me voiu incercá.

Fridericu:

Ai poté dormi liniscitu cătu ti-ar' placé.

Langsalm:

Óre? Atunci voiu face dara eev'a, inse spune-mi
cine voiesce a-o rapi?

Fridericu:

Selicour tradatoriulu, care atât'a au vatematu prin
fapt'a acést'a ospitalitatea casei d.-t'ale.

Langsalm:

Selicour? Cum asia? Densului mi se pare i place
de Doris, cum i s'aui potutu asia ingraba schimbá gus-
tulu? Au fugitu dóra cu soçia mea?

Fridericu:

Inca nu, inse indata, elu acum'a e in odaia ma-
tusiei.

Langsalm:

Cum? — Ace'a nu o potu suferi. Me ducu in la-
untru.

Fridericu:

Ai de grigia unchiile, densulu are siese argati că
nescari banditi langa sine.

Langsalm:

Me ducu si voiu sculá servitorii.

Fridericu:

Pe acei'a i-a imbetatu pe toti, nu suntu de a se
tredî si sculá. Nu ai auditu cum a strigatu matusi'a?

Langsalm:

Am auditu-o mai inainte.

Fridericu :

Acum tace, de siguru a legatu-o si i-a astupat
gur'a.

Langsalm

Au legatu-o, serman'a femeia cătu va fi de supe-
rata.

Fridericu :

Nu te cugetă multu, ci vino se-lu prevenim.

Langsalm :

Bine, bine dar' spune-mi ce am de a face?

Fridericu :

Cu forță firesce nu potem ispravă nemica. Eu
sciu unu midilociu fără bunu, trasur'a lui Selicour stă
acum si ascăpta la usi'a gradinei, dăte de graba acolo
si te asiédia in trasura si candu va veni Selicour cu
prad'a s'a si te va vedé acolo va amuti de frica si ru-
sine.

Langsalm :

Asia credi nepôte?

Fridericu :

De siguru. Matusi'a singuru d.-t'ale va ave de a-ti
multiemf eliberarea ei, si in viitoru va fi cu cea mai
mare crutiare si iubire catra d.-t'a.

Langsalm :

Nu va mai trebuī atunci se alungu gainele si co-
cosiulu celu mare din gradina?

Fridericu :

Mane se voru ucide tōte gainele intru memori'a
fericitei eliberari a matusiei.

Langsalm :

Dar' cocosiulu celu din Calcut'a.

Fridericu :

Acel'a-lu voiu prinde si fi voiu sucii grumadii cu
manele mele.

Langsalm :

Daca asiu poté fi siguru. . . .

Fridericu :

Numai iute unchiile că se nu intardii.

Langsalm :

Dara afara e frigu, si fiindu căm subtire imbracatu
me temu că me voiu reci.

Fridericu :

Ascăpta numai unchiile, aici suntu vr'o câtevă
vestimente care le potem intrebunti. Aici mai antaiu
e o mant'a si unu ciarsiafu cu care te vei poté inveti
bine. ('lu imbraca.)

Langsalm :

Dar' pe capu ce voiu pune?

Fridericu :

Aici e o cătia cu velu, velulu e tare bunu in
contr'a negurei (i-o pune pe capu) Acum te voiu pe-
trece insu-mi, si nu te voiu parasí, pana ce nu te voiu
asiédia in trasura ('lu conduce.)

Langsalm :

(esindu) Domnedieu se-ti dè bine nepôte, tu esti
mai bunu decătu asiu crede. — Baremi de-ar' veni curendu,
că-ci din contra me temu ca voiu adormi in trasura.

(Va urmă.)

Catra Femeile romane

din

TIENUTULU NASEUDULUI.

Pâna cându femei romane din tienutulu naseudeanu
Ve-ti fi totu nepasatōre, nu-ti tienti spre-alu Vost' limanu

Ce-i frumosu că nescă zori?!

Său s'a stînsu din pieptulu Vostru ori ce nobilu semtiemenu
Nu gănditi că venitorulu pentru noi asié-i de santu

Că unu săru de serbatori?!

Nu potu crede că român'a naseudeana si-a uitatu
De menirea pentru care Domnedieu o a creatu

Pre acelu romanticu plaiu...

Unde sôrele 'ti pare mai frumosu mai lucitoriu

Unde dela riu la codru până la fragedele flori

Totalu, totulu e unu raiu!

Numai flori crescă pre-o campia — unde spinii s'a uscatu,
Numai grâu curat u resare, déca agru-i cultivat!

Romancutie intre voi —

Spini nu suntu, ér' flori crescura, grâu curat u resarit
Si totu flori si grâu va crescă... ca-a sositu tempulu dorit

„Armonia“ intre noi!

Dar' voi astadi romancutie nu vedeti sôre Iucindu?

Nu vedeti cum alui radie Ve suridu dulce si blându

Ma cu dragu Ve impresoru...?!

Éca-acest'a e prosemnulu...! la care si voi femei

Se grabiti pâna la un'a, implorandu chiar' si pre diei

Se ve dee ajutoriu!

! Ah ! tredîti-Ve odata ! spuneti lumei că traii;

Spune-ti că 'n a Vostre piepturi, numai ce-i frumosu nutrit...

Si că tōte Vati decisu

Că se duceți la-nflorire colonia lui Traianu

Ce-si petrece-a s'a vietia — susu pre plaiulu districtianu

Chiar' că si in paradisul !

Auditi! sióptelete line din Silvan'a, Mediasiu,

Din Brasiovu, Sibiuu — ba inca si din miculu Fagarasiu!

Cum Ve chiéma ne'ncetatu?

Ér' acele line siópte vinu spre voi că unu zefiru

Ce jocându-se se lasa pre a florilor potiru

Si le fura-unu sarutatu!

Ve uniti si voi acum'a pâna ceriulu e seninu...

Si lucrându in o unire se scapamu de ori ce chinu,

Ce asupra-ne-aru veni!

Deci la lucru! Tendeti tōte spre unu scopu asia marita!

Nu lasati se tréca tempulu, ce-i atât de pretiuitu...

Ci gănditi a-lu folosi!

„Reuniune“ surorele! e a tempului linu graiu
Reuniune, faceti inca si 'n acelu romanecu plaiu;

Si eternu ve-ti inflori!

Reuniune! Armonia! si atunci ve-ti triumfă

Ér' a nostra natiune — cu dragu ve va salută...

Tendeti dar' a Ve uni!

Macaveiu J. Nitru

Nagatiulu.

I.

Multe si feliurite au fostu neajunsurile si neplăcerile, nevoile si necasurile, crudimile si maltratarile, ce au trebuitu se le sufere stramosii nostri, in tempurile vechi nu numai dela poporele cele pagane si barbare, cari ca nisce lacuste nesatióse au cutrieratu, pradatu si pustiitu in mai multe renduri tierile române, ci inca si dela acele popore crestine, cari ca unele ce erau invecinate si aveau mai acelea-si interese ca si Români, adeca: de-asi apară patri'a, limb'a si religia in contr'a paganismului si barbarismului, ar' fi trebuitu se vietuesca in cea mai strinsa si mai buna legatura si amicitia.

Din acésta causa apoi, pentru ca nu sciau incatrâu se-si mai plece capulu, pentru ca nu aveau pe nime, care se le fi tienutu parte, se fi cautatu cu ochi buni asupr'a loru si se-i fi ajutatu din tota anima la tempu de nevoie, erau români adese-ori constrinsi a intrebuintia diferite midilöce spre a se poté apară in contr'a inimicilor de tota mâna si spre a scapă cu vieti'a din ghiarele acestoru fere selbatice cu graiu si trupu omenescu.

Asié ne istorisescu betranii, intre multe altele, ca mai de multu stramosii nostrii nesciindu candu voru navalii inimiciei asupr'a loru ca se-i despōie de tote ce aveau, nefindu mai nici intr'o dì siguri de avereia si vieti'a loru, faceau nisce „ciuhe,” prin midiloculu caror'a li se dá apoi de scire candu se apropiáu inimiciei de densii. Ciuhelile acestea, cari se implântau in regula pe culmile cele mai inalte ale délurilor si ale muntilor, consta dintr'unu caprioru lungu seu dintr'o bârna mare de bradu seu si de altu lemn pe care o infasiurau dintr'unu capetu pâna intr'altulu cu pae sucite si unse cu resina seu cu smóla.

Mai departe fie-care românu, ce avea puçina avere si n'ar' fi votit u se cada in man'a inimicilor, si facea cîte unu caru cate cu doue protiapuri seu rude pe care incarcă la tempu de nevoie tota avereia sa cea mai pretiosa.

Candu intrau inimicii in tiéra, strajerii ce erau pusi anume se stăpanda pe culmile délurilor, dă focu ciuheloru desrise mai susu, ciuhelile se aprindeau si prin flacara loru se dá de scire toturor Românilor, de prin apropiere, ca inimicii: Tatari, Turci, Unguri Cazaci, Lesi seu cari erau se apropia de densii. Romanii vediendu acestu semnu si sciindu prea bine ce-i ascépta, incarcă degraba totu ce aveau mai pretiosu pe lângă sine in carale cele cu doue protiapuri, injigău boii la unulu din protiapurile ce era in dreptatu spre porta si asié apoi se retrageau spre Carpati, spre desimea muntilor, unde era tota scaparea loru.

Fiindu ca in se pe acele tempuri in munti nu se aflau ca acum'a drumuri si plaiuri batute, pe cari se

pota amblá omulu dupa placere, se intorce carulu seu incarcatu cu povora incatrâu va voi, ci aflandu-se asiá dicundu numai nisce potici si carari forte anguste, deace'a faceau ei carale cu doue protiapuri, ca se nu mai aiba nevoie a le intorce in totu momentulu, ci se 'njuge boii la protiapulu incatrâu avea se apuce.

Érasi ne istorisescu betrânii, ca totu din caus'a inimicilor, se vedea mai de multu Româncele necesitate a legă c'o atisiora carnea ce-o puneu la focu se fierba. Candu s'apropiau inimiciei, ne mai avêndu tempu ca se ascepte pâna ce va fierbe carnea o scoteau de graba cu atisior'a din óla ca se nu se friga la mâne, o puneau unde apucáu, si apoi fugiau de inaintea inimicilor.

Acésta datina de-a legă carnea c'o atisiora candu o pune la focu se fierba s'a pastratu pâna si in diu'a de astazi in unele sate din muntii Bucovinei. Inse candu intrebi acum'a pe vre-o Româncă: da ce léga ea carnea cu atia candu o pune la focu? ce 'nsemnéza capetulu de atia ce spandiura din óla afara? nu scie nemica alt'a se-ti respunda, decât ca asié a apucat de la mosi stramosi si asié face si ea!

Ce se atinge de ciuhelile trebue se marturisescu ca le-am apucat si eu. In copilaria mea mai in pregiurulu fie-carui satu din Bucovina se aflau pe culmile délurilor căte patru seu si mai multe ciuhelile de-acesteia postate spre cele patru regiuni ale pamentului. Intrebandu pre unulu si altulu despre insemnanti'a loru mi se respunse ca suntu puse spre apararea satului in contr'a reumatilor.

Cătu pentru carale cele cu doue protiapuri seu rude numai cei mai betrâni ómeni si mai aducu aminte ca prin visu ca au vediutu in tineretiele loru ici colea căte unulu aruncat sub vre-o colnicioara, si spunu că atâtco si rótele erau forte mari.

Afara de acestea, căte s'au insfratu pana aice neau mai remasu inca forte multe reminiscencies de pe tempulu candu totu soiul de órde pagane si barbare cutrierau tierile române si despota pre locitorii loru de tote averile si bunatatile. Multe s'au mai pastratu in memori'a restranepotilor aceloru Români trecuti, cum se dice, prin apa si prin focu. Nu este inse loculu loru se le insiramu pre tote aice. Ne vomu multiem de asta data numai cu cele ce le-amu insfratu pana acum'a, si vomu trece mai departe la obiectulu despre care din capulu locului ne-amu propus se vorbim, adeca la reminiscencies si credintele românilor despre paserea numita de comunu in Bucovina „Nagatiu” (lat. Vanellus cristatus, M. et W. Tringa Vanellus, L. germ. der gemeine Kiebitz).

II.

Unulu dintre poporele pagane, cari au nevalitu forte adese-ori in tierile române dela Dunare si mai alesu in Moldova si dela carele au avutu români forte multu de suferit, au fostu Tatarii. De inaintea acestor'a

raru candu se poteau ascunde Români, că-ci ei, după cum ne istorisesc și cred că betrâni, aveau nesce paseri învietiate la venatorie, pe care le purtau totu-de-a-ună cu dinsii și acestea descoperiau pre români ori si unde ar fi fostu ascunsi.

Acestea paseri rele și forte urgisite de poporul român eră „*Nagatii*.“

Teritoriul Moldovei, de care după cum prea bine se scie că pre acelea tempuri se tinea și Bucovina, nu era pretotindene strabatut și cultivat că acum, ci cele mai multe parti ale săle eră apătose și mlas-tinose, în cele mai multe locuri se aflau o multime de ochiuri, lacuri și iazuri mari cătu poteai cuprinde cu ochii, totă impanate cu trestie, papura, pipirigu, plamana și alte diferite plante. În stuhariile seculare ale acestor lacuri și iazuri, se dice că de multe ori se ascundea Români de reulu Tatarilor. Înse Tatarii sciindu prea bine că Români indatinăză a se ascunde prin aceste stuharii că se scape de crudimile lor, se dice că cum navaliau în Moldova și se apropiau de unu asemenei iazu séu lacu, indată slobodiău o multime de *Nagatii*, pre cari i amutiau se caute pre fugari. *Nagatii* cum se vedeau liberi, indată cutrerau totă stuhariile de prin pregiuru și cum dă de vre-unu Român indată începeau a tiui, a strigă și a se roti împregiurulu lui pana ce veniau Tatarii de-lu prindeau 'lu despoiau de totu ce avea pe densulu și apoi ori ca maltratându-lu 'lu omoriau și-lu aruncău éra indereptu de unde l'au fostu scosu ori că 'lu legău butucu cu curcile crude de piele de vita si ast'feliu legatu 'lu duceau apoi cu densii în sclavie.

Pe cându Tatarii maltratâu pe unii Români, carii au avutu nenorocirea se cada în manele lor, pe atunci Nagatii sburău într'alta parte și cauta pre alti Români... Nici unu român nu poté se remaie nedescoperit de acestea paseri forte rele, că-ci ori si unde si ori si cătu de bine s'ar fi ascunsu Români, ele trebuiau se-i afle și se-i predeie în manile Tatarilor.¹⁾

Mai departe spune tradiția poporala, că déca Români patrundeau și se ascundea în desimea stuhului unde numai anevoie și cu greu î-i era omului de-a străbate cu slobod'a, și déca pre acestia i descoperiau Nagâtii, de carii pe acelea tempuri se aflau forte multi în Moldova și-si faceau cu mîile cuiburi prin stuhuri, atunci Tatarii nu se mai duceau se-i scóta singuri din ascundisiu lor, ci amutiau asupr'a loru pre unu felu de câni, carii inca i purtau cu densii, și cânii acestia adurmacandu pe Români i scoateau afara si-i manau apoi spre Tatari... Vai si amaru de Românu acel'a, care pică acum'a în manele paganilor!... Chinurile lui din partea Tatarilor nu se potu descrie! Atât'a ce-lu municiu, atât'a celu bateau, că trebuiă se móra!²⁾)

¹⁾ Credintia forte respandita intre Români din Bucovina.

²⁾ Trad. Rom. din Horodnicul de Josu com. de d.-lu P. Prelipceanu. — Nagâtii după cum scimus din istoria naturală, se tineau în regulă pe feneiale cele apătose și prin stuhurile de pe lângă iazuri și lacuri. Erau cunoscute și apropie cineva de cuiburile lor,

III.

Afara de acestea tradițiuni de trista memoria, afară de aceste reminiscenție, cari ne amintescu de tempurile cele grele și vîforoase în cari au petrecutu stramosii nostrii, mai au Români inca și urmatorele datine si credintie despre *Nagati*.

Candu copiii striga forte tare și li vîcea forte tiuitore și patrundiatore, atunci indatinăză Români din Bucovina ai numi „*Nagati*.“ Ei dicu: „*taci Nagatiule numai strigă atât'a — ca m'ai asurdit!*“ Cându unu copilu răcesc dicu éra-si că „*striga că unu Nagatiu!*“¹⁾

Nagâtii e si unu anuntiatoriu de plôie. Asia candu sbóra elu pe susu si mai alesu sér'a si striga tare „*tiui! tiui!*“ atunci se dice că in curêndu are se se schimbe tempulu, are se plôie, va fi tempu posomoritu.²⁾

Acestea suntu datinele si credintiele românilor despre *Nagati*!

IV.

In fine se mai cuventamu cev'a si despre numele propriu alu acestei paseri.

Póte că nici o pasere din căte le suntu Românilor cunoscute, n'are atâtea numiri că si acést'a. Asie Români din Bucovina, pe lângă „*Nagatiu*“ o mai numescu inca si „*pasere tatarésca*,“ „*cane tatarescu*“ si „*Tiuvlicu*“ pl. „*Tiuvlici*.“

Numirea „*Tiuvlicu*,“ după cum spune poporul, se-i vină de-acolo, că ea candu are se prevestesca tempulu celu reu séu candu are se descopere pre cineva „*capcaniloru*,“ adeca aceloru capcani, cari mananca ómeni, striga necontentu „*tiuuuvlicu! tiuuuvlicu!*“³⁾

Cred că totu dela strigatulu acestei paseri s'a formatu in decursulu tempului nu numai numele ei, ci si verbulu „*tiigli*,“ care insemnăză atât'a cătu a strigă tare, a racni c'o vîce ascutita si patrundietore, si care se aplică mai alesu copiiloru celor rei ce plangu forte multu.

In unele locuri din Transilvania se numesc paserea acést'a „*Libutiú*“⁴⁾ si „*Libucu*,“ „*libocu*,“ „*libecu*,“ „*bibicu*,“ „*bebicu*“⁵⁾ éra in altele locuri „*Nagatiu*,“ „*Neguitiu*,“⁶⁾ „*Nogatin*“⁷⁾ „*Ciolica*“⁸⁾ si „*Ciorlica*.“

cari suntu facute pe supr'afaci'a pamântului, atunci se redice repede in susu si invertindu-se in cercuri incepă a strigă si a tiui forte tare, tradandu-si ast'feliu loculu unde se suntu ónele. De la acést'a datina a Nagâtilor se vede că vine si credintia Românilor, că aceste paseri spa.iosé ar fi tradatu in vechime pe stramosii nostri Tatarilor.

¹⁾ Datina forte latita in Bucovina.

²⁾ Cred. Rom. din Candreni, com. de d.-lu P. Ursulu; a celor din Horodnicul de Josu com. de d.-lu P. Prelipceanu, si a Rom. din Fratautiul-vechiu.

³⁾ Datina si Cred. Rom. din Fratautiul-vechiu.

⁴⁾ Sab. Pop Barcianu. Vocabulariu român-nemtiescu etc. Sibiu 1868. — S. Petri Vocabularu portativ român-nemtiescu. Sibiu 1861.

⁵⁾ A. de Cihac. Dictionnaire détymologie daco-romane, éléments slaves, magyars etc. Francfort 1879. p. 512.

⁶⁾ Sab. Pop. Barcianu op. cit.

⁷⁾ A. de Cihac. op. cit. p. 517.

⁸⁾ S. Petri op. cit. — Sab. Pop Barcianu op. cit.

Despre existenția numirei „*Ciorlîca*“ avem dovedită următoriul proverb din Selagiu:

Nu-mi e frica de *ciorlîca*
Că-mi stă cas'a 'ntr'o urdică
Ci-mi e frica de *Ciocoiu*
Că-mi stă cas'a 'ntr'unu gunoiu []

Românii din Moldova o numescu „*Nagatiu*“²⁾ erau cei din Muntenia „*Ciovica*“.³⁾ Dar e de presupus că în Muntenia se va fi numindu și „*Ciovlica*“ judecându după proverbul citat mai susu, care e foarte respandit și în același tiéra și care numai cu foarte puține schimbări sună precum urmează:

Nu-mi e frica de *ciovlica*
Că-mi stă cas'a 'ntr'o urdică;
Ci-mi e frica de *ciocoiu*⁴⁾
Că-mi stă cas'a ntr'unu gunoiu ⁵⁾

In vocabulariulu românu-nemtescu compusu de d.-lu S. Petri pe lângă numirea „*Ciovlică*“ pe care o traduce pe germania prin „*Kiebitz*“ provinu inca si numirile „*ciovica*“ pl. „*ciovici*“ și „*ciovina*“ pl. „*ciovini*“ pre cari le traduce prin „*Fischaar*“ și „*Beinbrecher*“ Asemenea si in vocabulariulu d.-lui Barcianu provine inca numirea „*ciovica*“ care o traduce germ. prin „*Todteneule*“ Totu același numire din urma, precum si „*ciovica*“ se află si la d.-lu Cihac⁶⁾ tradusa prin „*Ulula aluco*“ si „*Strix passerina*“.

In privința numirilor „*ciovica*“, „*ciuvica*“ si „*ciovina*“ esista asié dura după cum am vediutu, deosebite pareri tienendu-se de alte paseri si nu de „*Nagatin*“ Cu tôte acestea inse eu credu, că de șré-ce intre numirea „*Ciovlica*“ si „*Ciorlîca*“ care insemnă „*Nagatiulu*“ si intre acestea din urma esista o deosebire foarte mica, numai de două litere, era radecina fiindu la tôte acea-si, tôte numirile acestea semnifica ună si acea-si pasare, adeca *Vanellus cristatus* seu *Tringa vanellus* germ. der *Kiebitz*. **S. Fl. Marianu.**

¹⁾ Siedietórea an. IV. Budapest'a. 1878. p. 117.

²⁾ Doct. T. Stamati. Manualu de istoria naturala ed. I. Iasi 1848. p. 99.

³⁾ B. Naniu. Elemente de istoria naturala. Partea I. Zoologi'a. edit. III. Bucuresci. p. 105.

⁴⁾ Sub cuvintulu „*ciocoiu*“ din proverbulu acesta si din celu premergatoriu n'are, după parerea mea, a se intielege „*Ciocoiu*“ cari au jupitu si mai jupescu inca si pâna în diu'a de adi pre biețulu poporu rom. din România, ci eu socotu ca sub „*Ciocoiulu*“ acesta se intielege „*Ciocarlandu*“ că-ci si același pasare, care in unele tiennturi din Transilvania se numesc „*Ciocoiu*“, ambla mai ales érn'a prin gunoie, prin baligarie cautandu-si nutrementul.

⁵⁾ G. Barozzi. Opere complete. Vol. I. Limba rom. si tradițiile ei. Galati. 1872. p. 49.

⁶⁾ Op. cit. pag. 56.

ABCdar maghiar-roman pentru scoalele poporale române, partea I, ediția II, de Nicolau Putnoky, Sibiu 1881, tipografia archidiecesană, legat 20 cr.

Manuducere la ABCdar sau tractarea limbei maghiare, prețulu 6 cr.

Acest ABCdar maghiar-român prin decisiunea consistoriului archidiecesan alu Sibiului din 27 Juniu 1880, Nr. 2345 este admis ca manual în scoalele po-

porale gr. or. române din Archidiecesa Transilvaniei și diecesa Aradului.

Editiunea II s'a schimbat numai din punct de vedere metodic. Cartea se imparte în trei parți: 1) cetești scriind, 2) deprinderi de traducere; obiectul acestora este: casa părintească, internul căsei, curtea, grădina, scoala și internulu, obiecte de învețământ, ocupăriunea diferiților maestri, trupul omului și părțile trupului etc. Partea a treia cuprinde poesii mici și ușoare.

Manuducerea cuprinde principii neapărat de lipsă pentru învățători la propunerea limbii maghiare.

ABCdarul acesta e intocmit după planul de învățământ al inaltului Ministeriu de culte și se poate întrebuița cu succes în ori care scoala poporala elementara.

Concursu literariu.

Câteva dame române ni-au pusu la dispoziție 150 franci in auru, descoperindu-ne voientă de-a contribui si din parte-le după potentia la incuragiarea si a ventarea literaturii belletristice române.

Voiendu a implementi aceasta dorentia a gentilelor contribuente, din același suma amu formatu unu premiu de 100 — si altulu de 50 franci in auru, la cari prin acestea si escriemu Concursu publicu.

Premiul de 100 franci este destinat pentru cea mai buna novela originala, ér' celu de 50 franci pentru cea mai buna poesia — ambele publicânde in „Amiculu Familiei.“

Novela se dee celu puținu un'a cola in tipariu si se fia scrisa intr'unu stilu usioru si limbagiu curat.

Poesia pote fi de ori-ce soiu, marime si cuprinsu, — Novele si poesiiile cari voru tractă vre-o schită din istoria nostra nationala — caeteris paribus — voru fi preferite.

Terminulu concursului se defige pre 16/28 februarie 1881, — candu ambe premiale se voru adjudecă, prin una comisioane de 5 insi, celor mai bune operate concursuali, chiar si deca acelea voru fi si numai de o valoare literaria relativa. Lângă operatulu, scrisu cu mana straina si provediutu cu șré-care devisa, se se allature una epistolă, sigilata cu sigilu strainu, portându: din afara devisa operatului scrisa totu cu mana straina, ér' din lontru numele auctorului.

A se adresă in Gherla — Szamosujvár — la **Administr. diuariului „Amiculu Familiei.“**

A V I S U.

Voiendu a arangia o editiune nouă „**Din Poesiile lui Andreiu Muresianu**“ avisâmu pre toti aceia cari aru tiené la dreptulu de proprietate a poesiilor acestor'a se benevoiésca a ne anunță despre același pâna in 1/13 ianuarie 1881, — că-ci in 2/14 ianuarie 1881 le vomu dă la tipariu. — Alt'mintrea dechiaramu si ne oblegamu ca intregu venitulu curatul'u vomu pune la dispoziție On. Comitetu alu Asociatiunei transilvane cu rogarea de a-lu intrebuița spre eternisarea memoriei laureatului bardu alu Natiunei române.

Opulu va esi in editiune eleganta celu multu pre finea lunei martiu. Pretiulu unui exempl. brosiuratul va fi 1 fl., ér' a unui exempl. in legatura de lucsu 2 fl. v. a.

Abonamintele se se faca si banii se se tramita in Gherla — Szamosujvár — la **Administr. diuariului „Amiculu Familiei.“**

Proprietariu, Editoru si Redactoru responditoriu: Niculae F. Negruțiu.

Gherla. Imprimaria „Georgiu-Lazaru.“ 1880.